

NEMZETISÉGI OKTATÁS ÉS KULTÚRA MAGYARORSZÁGON

Az Infojegyzet bemutatja a Magyarországon élő 13 honos nemzetiség jelenlegi oktatási helyzetét, valamint áttekintést ad a nemzeti-ségi kultúra egyes szegmenseiről.

- Az egyéni szinten lezajló nyelvvesztés folyamata során az egyén egyik nyelvvel kapcsolatos nyelvi kompetenciája meggyengül, majd lényegében megszűnik.
- Az Európa Tanács Szakértői Bizottsága folyamatosan szorgalmazza a hazai nemzeti-ségi nevelés-oktatás, és a nemzetiségi pedagógusképzés fejlesztését és bővítését.
- 2019-ben a nemzetiségi biztoshelyettes által vizsgált panaszok egy jelentős része a nemzetiségi nevelés-oktatáshoz kapcsolódott (pedagógushiány, tankönyvek nemzetiségi tartalma).
- Az 1995-ben alapított Kisebbségekért Díjat, 2012 óta Nemzetiségekért Díjat azok a személyek és szervezetek nyerhetik el, akik példaeértékű tevékenységet végeznek a magyarországi nemzetiségek érdekében. A díjat 2019-ig 198-an kapták meg.
- 2021-ben a nemzetiségek kulturális kezdeményezéseinek támogatására 500 millió forint, illetve a nemzetiségi civil szervezetek támogatására további 450 millió forint áll rendelkezésre a Bethlen Gábor Alapkezelőnél.

Nemzetiségi identitás

Valamely nemzetiséghez tartozás egyik meghatározó – bár nem kizárólagos – identitásképző eleme a nemzetiségi nyelv ismerete és használata. Éppen ezért a többségi-kisebbségi nyelv használata szempontjából két nyelvű környezetben döntő szerepe van a családon belüli nemzetiségi nyelvhasználatnak, a támogató jogi kereteknek, valamint a nemzetiségi nyelven folyó nevelés-oktatásnak abban, hogy ne következzen be nyelvcsere, illetve egyéni szinten a nyelvvesztés folyamata (Bartha 2003 idézi Fishmant). A nemzetiségi identitás másik fontos eleme a nemzetiségi kulturális igény, amely kielégítésének legfontosabb közéleti fórumai a nemzetiségi könyvtárak, színházak, közművelődési intézmények, valamint a tömegtájékoztató. Az Európa Tanács két dokumentuma, a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény (Magyarország a [81/1995. \(VII. 6.\) OGY határozatával](#) megerősítette, kihirdette az [1999. évi XXXIV. törvényt](#)), valamint a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája (Magyarország megerősítette a [35/1995. \(IV. 7.\) OGY határozatával](#), kihirdette: [1999. évi XL. törvényt](#)) is megfogalmazza a nemzeti kisebbségek nyelvhasználatának, oktatásának és kultúrájának támogatását, amelyek teljesülését a szervezet időszaki jelentések formájában ellenőrzi. (A Magyarországról szóló jelentések elérhetők [itt](#) és [itt](#).) Ezen kisebbségi jogok érvényesülését és elősegítését [Magyarország Alaptörvénye](#), valamint a nemzetiségek jogairól szóló [2011. évi CLXXIX. törvény](#) (továbbiakban Nek. tv.) is deklarálja.

A 2016-os mikrocenzus alkalmával közel 624 ezren, a népesség 6,4 százaléka vallotta magát az elismert 13 honos nemzetiség valamelyikéhez tartozónak. Különbség figyelhető meg abban, hogy a válaszadók a nemzetiség mely attribútumát tekintették meghatározónak: lényegesen többen sorolták magukat valamely nemzetiséghez (384 466 fő), mint ahányan az anyanyelvük alapján (is) nemzetiséginek érezték magukat (160 651 fő). Annak ellenére, hogy a jogszabályok széles körben biztosítják a nemzetiségi nyelvhasználatot, az mégis kiszorult a mindennapi használatból. Ennek oka lehet, hogy a legtöbb településen a nemzetiségek szórványokban élnek, hogy a korábbi asszimilációs mechanizmusok hatására sok esetben a család nyelvátörökítő szerepe visszaszorult (Fórika 2010), a nemzetiségi nyelveknek hiányzik a nyilvános jelenléte és használata, illetve, hogy az adminisztratív eljárások során praktikus-sági szempontok (fordítás költségei, egyéni/közösségi preferencia) alapján a magyar nyelv használatát részesítik előnyben (AJBH 2019). A nemzetiségi nyelvek napi használata tehát akadályokba ütközik, így a nemzetiségi identitás és közösségtudat erősítésének egyik legfontosabb intézményesült és fejlesztendő területe az alábbiakban tárgyalt nemzeti-ségi nevelés-oktatás, valamint a kultúra egyes területei.

NEMZETISÉGI NEVELÉS-OKTATÁS

A nemzetiségi nevelés és oktatás célja az adott nemzetiség nyelvének, kultúrájának és hagyományainak megismertetése, ezáltal a nemzetiségi közösséghez való tartozás erősítése. A Nek. tv. 12. paragrafusa rögzíti az ehhez való egyéni, míg 19. paragrafusa a közösségi nemzetiségi jogot. A nemzetiségi óvodai nevelés biztosítása a helyi önkormányzatok, az iskolai nevelés-oktatás pedig az állam kötelező feladata. Nemzetiségi köznevelés a következő intézményi formákban történhet (Nek. tv. 22. §):

- nemzetiségi anyanyelvű / nemzetiségi kétnyelvű / kiegészítő nemzetiségi **óvodai nevelés**;
- nemzetiségi anyanyelvű / nemzetiségi kétnyelvű / nemzetiségi nyelvoktató **iskolai nevelés-oktatás**;
- **kiegészítő nemzetiségi nevelés-oktatás**;
- **roma nemzetiségi köznevelés**;
- **nemzetiségi kollégiumi nevelés**.

Az egyes nemzetiségek köznevelési intézményhálózatában különbségek vannak. Míg a horvát, a német és a román nemzetiség az alapkútól a felsőfokúig megfelelő képzési rendszerrel rendelkezik, addig a kisebb nemzetiségeknek bizonyos intézmények hiányoznak – például a lengyel közösségnek nincs középfokú intézménye (AJB-710/2017).

Nemzetiségi tartalmú nevelés-oktatást nem csak nemzetiségi önkormányzatok, hanem állami és egyházi intézmények is biztosíthatnak, azonban a nemzetiségi önkormányzatoknak lehetőségük van az intézmények átvételére, amennyiben az adott köznevelési intézmény nemzetiségi feladatot lát el, és nemzetiségi nevelés-oktatásban a gyerekek/tanulók legalább

75 százaléka részt vesz (Nek. tv. 25. §).

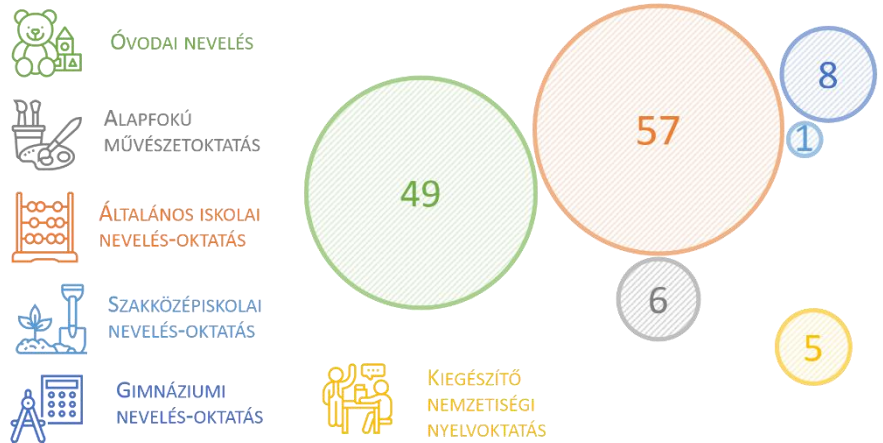
A hálózatos tudásmegosztás és a nevelés-oktatás fejlesztése érdekében az Oktatási Hivatal a nemzetiségi köznevelési intézményekre is kiterjesztette bázisintézményi rendszerét. Az **Oktatási Hivatal bázisintézménye** címre a Nemzetiségi Pedagógiai Oktatási Központ illetékességi területén belül működő intézmények is pályázhatnak, a bázisintézményeket nemzetiségenként választják ki. A program keretében többek között a jó gyakorlatok megosztására és pedagógus továbbképzésekre kerül sor. A **2020–2023-as időszakra** hét nemzetiség összesen 29 köznevelési intézménye nyerte el ezt a minősítést.

Nemzetiségi pedagógusképzés

A nemzetiségi oktatás egy fő problémája a nemzetiségi pedagógusok csökkenő száma, hiánya. 2011-ben az akkor még kisebbségi ombudsman vizsgálta a nemzetiségi felsőoktatás helyzetét és ajánlásokat fogalmazott meg a nemzetiségi pedagógusképzés fejlesztésével kapcsolatban (NEK-1246/2011). Többek között szorgalmazta a képzések osztatlan és két szakos rendszerre való visszaállítást (ez 2013-ban megtörtént), valamint a szakok vonzóvá tételét ösztöndíjprogramokkal és továbbképzé-

1. ábra: Nemzetiségi önkormányzatok által fenntartott köznevelési intézmények, 2020. december

A NEMZETISÉGI ÖNKORMÁNYZATOK 94 KÖZNEVELÉSI INTÉZMÉNYT TARTANAK FENN, MELYEK A KÖVETKEZŐ FELADATOKAT* AZ ALÁBBI MEGOSZLÁSBAN LÁTJÁK EL:

* Az egyes intézmények több feladatot is elláthatnak.

Forrás: [Infoszolg/Oktatási Hivatal](#)

sekkel. A Jelentés utókövetésére öt évvel később került sor ([AJB-710/2017](#)). Az új vizsgálat megállapította, hogy továbbra is meglehetősen kevesen jelentkeznek nemzetiségi pedagógusképzésre, illetve bizonyos képzéseket nem kínálnak a felsőoktatási intézmények.

Az elmúlt években a nemzetiségi pedagógus-utánpótlás ösztönzésére több eszközt is bevezettek. A **Klebensberg Képzési Ösztöndíj**, amely általában a tanárképzésben, 2020 óta pedig a tanítóképzésben résztvevő hallgatókat is támogatja, a nemzetiségi tanár-, illetve tanítóképzésben résztvevők számára is elérhető. A **Nemzetiségi Pedagógus Tanulmányi Ösztöndíjprogram** keretében a nemzetiségi óvodapedagógus, tanító- és tanárszakos hallgatókat támogatják.

Az Országgyűlés Magyarországi nemzetiségek bizottsága 2017-ben egy [háromelemű programot](#) dolgozott ki a nemzetiségi pedagógusok támogatására. Ennek része a már említett nemzetiségi tanulmányi ösztöndíj, a pedagógusok nemzetiségi pótlékának emelése, valamint a nemzetiségi pedagógusképzés céltámogatása. A **nemzetiségi pótlék emelésére** eddig három körben került sor (2018, 2019, 2020). Az utolsó módosítás során a nemzetiségi pótlék az illetményalap 40 százalékára emelkedett (2018 előtt 10 százalék volt), továbbá a pótlék mértékét differenciálták (10–25–40 százalék) annak függvényében, hogy a pedagógus munkaidejének mekkora részét teszi ki a nemzetiségi anyanyelven nevelő, oktató munka. A **nemzetiségi pedagógusképzés céltámogatást** az óvodapedagógus (2019–) és a nemzetiségi tanító- és tanárképzést (2020–) nyújtó felsőoktatási intézmények vehetik igénybe a képzés színvonalának növelése és szakmai fejlesztése érdekében.

NEMZETISÉGI KULTÚRA

Könyvtári hálózat

A nemzetiségi könyvtári hálózat kiépítése az 1970-es években kezdődött meg ún. báziskönyvtárak létrehozásával azokban a megyékben, ahol jelentős számú nemzetiségi lakos élt. A rendszerváltást követően az 1991. évi XX. törvényben ([közlönyállapot](#), 108. §) tették kötelezővé a helyi önkormányzatoknak, hogy

biztosítsák a nemzetiségek könyvtári ellátását. Ma számos könyvtár rendelkezik nemzetiségi gyűjteménnyel, illetve nyújt nemzetiségi szolgáltatást. A 13 elismert nemzetiség anyanyelvű dokumentum-ellátásának irányítását az [Országos Idegennyelvű Könyvtár](#) látja el, hálózatában a 19 megyei könyvtár, valamint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vesz részt. Emellett több nemzetiségi önkormányzat is működtet könyvtárat. A [Magyarországi Könyvtárak Adatbázisa](#) alapján 17 nemzetiségi báziskönyvtár, valamint további 17 nemzetiségi könyvtár működik.

Múzeumok, tájházak

Bár vannak kifejezetten nemzetiségi múzeumok, e kizárólagosság nélkül is gyűjthetők és kiállíthatók a hazai nemzetiségek tárgyi emlékei. Nemzetiségi gyűjtemények találhatóak a Néprajzi Múzeumban, a Szabadtéri Múzeumban, számos egyházi és települési muzeális intézményben. 2013-ban bevezetésre került az ún. **nemzetiségi bázisintézmény** cím, amelyet azok a muzeális intézmények kaphatnak meg, amelyek ([1997. évi CXL. törvény](#) 37/A. § (8)):

- *alappeladatai körében szerepel a nemzetiségi feladatellátás, vagy*
- *állományában a nemzetiségi nyelvű vagy nemzetiségre vonatkozó kulturális javak huszonöt százalékot elérő arányban találhatók.*

2018-ig öt muzeális intézmény kérte működési engedélyében e minősítés feltüntetését ([B/8328.](#) számú beszámoló):

- Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Gyűjtemény (Szentgotthárd),
- Német Nemzetiségi Kiállítás (Tata),
- Kanizsai Dorottya Múzeum (Mohács),
- Türr István Múzeum (Baja), és
- Himesháza Német Nemzetiségi Tájház – Heimatmuseum Nimmesch.

Magyarországon számos, a hazai nemzetiségekhez köthető tájház működik, amelyek fenntartója jellemzően valamely helyi vagy nemzetiségi önkormányzat. Többségük a német, illetve a szlovák közösség életvitelét és hagyományait bemutató kiállítóhely.

Színházak

A nemzetiségi színházaknak és színjátszó csoportoknak meghatározó szerepük van a nemzetiségi identitás erősítésében, közvetítésében, a nemzetiség nyelvének ápolásában, valamint hidat képeznek a többségi és a kisebbségi társadalom között, lehetőséget teremtve a többségi társadalom tagjai számára az egyes nemzetiségek kultúrájának megismerésére.

Ma hivatalosan 12 nemzetiségi színházat tartanak nyilván az előadó-művészeti szervezetek között (Pest Megyei Kormányhivatal nyilvántartása, [2020](#)), azonban további nemzetiségi színházak működnek civil szervezeti vagy amatőr színjátszó csoportok formájában. A [Magyarországi Nemzetiségi Színházi Szövetség](#) 2010 óta látja el a nemzetiségi színházak érdekképviselését és koordinálja a szakmai szervezetek tevékenységét.

A nemzetiségi színjátszás népszerűsítésének egy sikeres kezdeményezése a Jelen/Lét Nemzetiségi Színházi Fesztivál (korábban Nemzetiségi Színházak találkozója), amely rendezvény lehetőséget ad a nemzetiségek anyanyelvű színjátszásának támogatására, továbbá arra, hogy a nemzetiségi kultúra szélesebb közönséghez is eljusson. A fesztivált 2017 óta a Nemzeti Színházban rendezik meg, ezzel is szimbolizálva az ország kulturális sokszínűségének jelentőségét.

TÁMOGATÁSOK

Nemzetiségi és roma támogatások

2018. szeptember 1. óta a [Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.](#) kezeli a hazai nemzetiségi támogatásokat – a roma nemzetiség kivételével, amely közösség támogatásaival továbbra is az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő foglalkozik. A nemzetiségek a helyi nemzetiségi önkormányzatok feladatalapú, és működési támogatásán kívül négy kategóriában pályázhatnak költségvetési támogatásokra, ezek a következők:

- nemzetiségi civil szervezetek támogatása;
- nemzetiségi kulturális kezdeményezések támogatása;
- nyelvi környezetben megvalósuló nemzetiségi, népismereti, művészeti, hagyományörző és olvasótáborok megvalósításának támogatása; valamint
- az anyaországok közreműködésével megvalósuló nemzetiségi pedagógus továbbképzések támogatása.

Mindezek mellett a 2019-ben létrehozott [Társadalmi Esélyteremtési Igazgatóság](#) közreműködik a roma nemzetiséghez kapcsolódó feladatok ellátásában, több, a roma lakosság felzárkóztatását célzó projektet is kezel.

Források:

- [B/8328.](#) számú beszámoló a Magyarország területén élő nemzetiségek helyzetéről (2017. január – 2018. december)
- Bartha Csilla: A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei és az oktatás. – In: Nádor Orsolya és Szarka László (szerk.): Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában. Budapest, Akadémia Kiadó, 2003. 56–75. oldal.
- Fórika László: A kisebbségi nevelés-oktatás néhány alapkérdése. – In: Gyulavári Tamás és Kállai Ernő (szerk.): [A jövevényektől az államalkotó tényezőkhöz](#). A nemzetiségi közösségek múltja és jelene Magyarországon. Országgyűlési Biztos Hivatala, Budapest, 2010. 348–384. oldal.
- Office of the Commissioner for Fundamental Rights of Hungary (AJBH) – [Synergies of National and International Protection of Minorities Living in Hungary](#) (2019)